

Н.П.Галкіна, А.В.Сергеева, А.Ю. Сергеева

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Зважаючи на вагомі причини доцільності раннього виявлення обдарованих дітей та розвитку в них творчих здібностей в Україні сьогодні в плані підтримки обдарованих молодших школярів ведеться теоретична і практична підготовка педагогічних кадрів до навчання і виховання талановитої учнівської молоді. Відповідно, актуальність нашого дослідження полягає у визначенні критеріїв інтелектуально обдарованих дітей, та сприятливих умов для їх навчання й виховання, на що відчутна нестача.

Ціль: Експериментальне вивчення інтелектуально обдарованих молодшого школяра.

Гіпотеза: Рівень інтелектуально обдарованості є одним з детермінантів забезпечують успішність шкільного навчання.

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження є роботи психологів, які займалися проблемою творчої та інтелектуально обдарованості, зокрема А. Біне, Л. Термена, Гилфорда Дж., Дж. Равена, Ч. Спірмена, Є. Торндайка, Л. Терстоуна, П. Торренса, Л. Пенроузена, С.Л. Рубінштейна, Б.Н.Теплова, В.Н. Дружиніна, Д.Б. Богоявленської, Є.Є. Тунік, Н.С. Лейтес та інших авторів.

Методами нашого дослідження були: тестування, спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності, якісна обробка отриманих результатів дослідження.

В роботі використовувались методики: тест креативності П. Торренса, завдання "Заверши малюнок"; методика вивчення креативності Є.Є Тунік; прогресивні матриці Равена, які належать для вимірювання рівня інтелектуального розвитку.

Новизна нашого дослідження полягає в розгляданні креативності у зв'язку з інтелектуальною обдарованістю.

Практична значущість даної роботи полягає в тому, що дослідження дозволяє не тільки визначити показники інтелектуально обдарованості, а й їх зв'язок з успішністю у навчанні.

Розуміння терміну «обдарований» зазнало значні зміни протягом ХХ століття. Спочатку це поняття стосувалося тільки дорослих, досягнення яких уважалися видатними. Потім його стали вживати до дітей, маючи на увазі їхній інтелектуальний розвиток, значні успіхи в навчанні. До обдарованих відносились діти, які мали, навіть, невисокі показники за тестами визначення інтелекту. Однак життя постійно вносило зміни в прогнози, які робилися на підставі тестів: високі показники розумового розвитку не гарантують ні дуже успішної кар'єри, ні видатних творчих досягнень. В той же час діти з більш скромними показниками IQ попадають у число людей, впливаючих на прогрес, змінюючи життя суспільства на краще. Подібні курйози примушували постійно знову і знову повертатися до змісту терміну "обдарований". У 1972 році державний відділ освіти США запропонував такі визначення, якими користуються американські спеціалісти по сьогодні:

"Обдарованими і талановитими учнями вважаються ті, хто виявлений професійно підготовленими людьми які володіють потенціалом до високих досягнень в силу видатних здібностей. Такі діти потребують диференційованих навчальних програм чи допомоги, котрі виходять за межі звичайного шкільного навчання, для того, щоб мати можливість реалізувати свої потенції, робити вклад у розвиток суспільства. Діти, схильні до високих досягнень, можуть і не демонструвати їх відразу, але

мають потенції до них у будь-якій з таких галузей: загальні інтелектуальні здібності; конкретні академічні здібності; творче, чи продуктивне мислення; лідерські здібності; художнє чи виконавче мистецтво; психомоторні здібності" [1, с.87].

Згодом з'явилися нові концепції інтелектуальної і творчої обдарованості. Одною з таких, які отримали визнання є теорія множинності видів інтелекту Ховарда Гарднера. Згідно з цією теорією не існує якогось одного інтелекту: їх є 7 видів. Кожний з них не залежить від інших і функціонує як окрема система за своїми особливими правилами [2].

Нами було проведено дослідження рівня розвитку творчого мислення в умовах шкільного навчання за тестом Торренса у школі №119 з поглибленим вивченням англійської мови в 2-3 класі.

У дослідженні взяли участь 60 учнів 8-9 років.

В результаті проведеного дослідження ми отримали дані, аналізуючи які ми вияснили наступне:

1. *Швидкість чи продуктивність.* Цей показник не є специфічним для творчого мислення і корисний насамперед тим, що дозволяє зрозуміти інші показники КТТМ. Дані показують, що 66,7% дітей виконали 10 завдань, 16,7% дітей виконали 9 завдань, 6,7% дітей виконали 8 завдань, 3,3% дітей виконали 6 завдань. Але низькі значення швидкості можуть бути пов'язані з детальною розробленістю відповідей, але можуть також спостерігатися й у загальмованих, інертних чи недостатньо мотивованих школярів.

2. *Гнучкість.* "Середнє значення показників КТТМ у різних класів" середнє значення показника для учнів 2 класу відповідає 7,5 балів. У 3,3% випробуваних гнучкість мислення відповідає 10 балам, 23,3% - 9 балів, 40% - 8 балів. Ці високі показники гнучкості мислення говорять про розмаїтість ідей і стратегій школярів, здатності переходити від одного аспекту до іншого. 26,7% випробуваних набрали 7 балів і 6,7% - 6 балів. Низькі показники гнучкості можуть свідчити про ригідність ("в'язкість") мислення, низьку інформованість, обмеженість інтелектуального розвитку чи низькою мотивації.

3. *Оригінальність.* Середнє значення оригінальності складає 10,3% і 50% по Т-шкалі. Лише двоє випробуваних школярів показали високий показник оригінальності 75% і 62,5% по Т-шкалі, що свідчить про здатність висувати ідеї відмінні від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних чи твердо встановлених. Вони характеризуються високою інтелектуальною активністю і неконформністю. Здатні робити великі розумові "стрибки" чи "зрізати кути" при пошуку рішення, але це не означає імпульсивності, оригінальності рішень, припускає здатність уникати очевидних і нецікавих відповідей. Якщо співвіднести отримані в даних дітей показники оригінальності з показниками швидкості (10; 10) і розробленості (90; 67), то побачимо, що вони однаково великі; 16,7% випробуваних показали низькі результати, це свідчить про їхню конформність, нездатність протистояти тиску інших, готовність до зміни погляду, власної думки, схиляння перед авторитетами.

В основної частині, а це 76,7% випробуваних, показники оригінальності відповідають нормі.

4. *Показник розробленості.* Порівнюючи отримані результати з показниками в "Середні значення показників КТТМ в учнів різних класів", що відповідають нормі,

а норма 22,4% за шкалою - Т - 50, ми можемо зробити наступний висновок: 26,7% учнів виявили високий показник розробленості. Високи значення цього показника характерні для учнів з високою успішністю, здатних до образотворчої та конструктивної діяльності.

Оскільки виконання завдання обмежене в часі, ми співвіднесли цей показник з показником швидкості. В усіх випробуваних показник максимальний. Здатність до породження великого числа ідей, швидкість народження ідей не перешкодило їхній детальній розробці. 63,3% випробуваних виконали завдання в межах вікової норми. 10% випробуваних показали низькі результати розробленості відповідей.

Згідно із запропонованою інтерпретацією тесту це засвідчило відставання в успішності, слабку дисциплінованість. Але в усіх випробовуваних була низька швидкість мислення, тобто зафіксована відсутність здатності до породження ідей, відзначала певна загальованість, чи інертність, недостатня умотивованість.

Показник розробленості відповідей відбиває ніби інший тип швидкості мислення й у певних ситуаціях може бути як перевагою, так і обмеженням, залежно від того, як ця якість проявляється. Розходження між двома аспектами творчості може бути представленою, з одного боку, як творчість щодо створення нових ідей і, з другого боку, - як творчість у "їхній розробці" - творенні нових виробництв і видів діяльності.

Нами було проведено дослідження дитячої креативності за методикою Туник у школі з поглибленим вивченням англійської мови №119 у 2-3 класі. У дослідженні взяло участь 60 дітей 8-9 років.

У результаті проведеного дослідження визначили, що в дітей виникають труднощі у складанні пропозицій, у підборі визначень для слів та малюванні фігур. Це говорить про те, що в дітей слабо розвинуті швидкість і гнучкість мислення.

Результати нашого дослідження ми порівнювали з результатами отриманими автором тесту "Загальний результат дослідження креативності".

Середнє значення креативності, отримане в нашому дослідженні за кожним із субтестів, в основному, значно менше ніж середнє значення, отримане автором тесту. І лише середні показники креативності за другим ("Висновок") і восьмим ("Задачі із сірниками") субтестами значно перевершують середні показники приведені Е.К.Туник

Аналіз отриманих результатів дозволяє припустити, що невисокі показники креативності в більшості дітей пов'язані з тим, що школа, на сьогоднішній день, приділяє недостатньо уваги розвитку творчих здібностей. Оскільки увага вчителів насамперед зосереджена на оволодінні шкільної програми і на дітях, які з навчанням справляються. Тому школа сьогодні, гальмує розвиток навіть потенційно творчо обдарованих дітей. Не сприяє цьому і родина. І найчастіше, ставлення педагогів та й батьків до таких дітей буває не доброзичливим. Крім того, нестандартність, оригінальність мислення легко поплутати з оригінальністю як засобом самовираження, а тягу до самостійності - із самовпевненістю та негативізмом. Тому творчі діти часто виявляються в становищі "небажаних" та "несхвалюваних" учнів.

Усі названі причини могли, в підсумку, вплинути і на показники креативності в дітей, яких ми досліджували.

Вихід за межі звичних розумових стереотипів (оригінальність) при виконанні завдання другого субтеста можна пояснити умінням думкою пов'язувати далекі, не зв'язані звично в житті, образи предметів. Великий вплив на цей процес, на нашу думку, роблять

засоби масової інформації, насамперед телебачення, комп'ютерні ігри.

Високі показники креативності за восьмим субтестом можна пояснити добре розвинутим наочно-діючим мисленням, що є наслідком спрямованості навчання в початкових класах на розвиток даного виду мислення. При виконанні завдання нами був відзначений стрункий інтерес і висока працездатність у більшості дітей, що підтверджує істотне мотиваційне значення інтересу до творчої діяльності.

Таким чином можна зробити висновок, що для розвитку креативності у школярів велике значення мають умови навчання і виховання, ставлення педагогів і батьків до прояву творчості.

Подальший аналіз отриманих результатів ми проводили за наступною схемою. Усіх випробовуваних було поділено на три групи відповідно до результатів тестування по тесту Торренса. Перша група, - учні з високими сумарними показниками, друга - із середніми показниками, і третя - зі слабкими. Зіставивши дані по всіх тестах в 1 групі випробовуваних, ми знайшли, що високі показники (вище середньоарифметичного по вибірці) інтелектуального розвитку і творчого мислення у 50% дітей. Усі ці діти мають високу успішність. Сполучення високих показників обох аспектів обдарованості дозволяє зробити сприятливий прогноз щодо її розвитку.

50% дітей виявили високі результати лише у творчому мисленні. Однак, навіть дуже високий рівень розвитку одного з аспектів обдарованості не дозволяє зробити настільки ж сприятливий прогноз. Разом з тим, рівень інтелектуального розвитку вищий за середнє незалежно від рівня розвитку творчого мислення, сприяє досягненню високих результатів у навчанні. Можливо, цей факт можна пояснити особливостями традиційної системи навчання, що головним чином спрямоване на розвиток інтелектуальної сфери.

Зіставивши дані по всім двох тестах у третій групі випробовуваних, ми знайшли, що у 80% дітей показник інтелекту вищий за середнє по вибірці і тільки в 40% дітей гарна успішність. Відсутність корекції між відносно високим інтелектуальним розвитком і успішністю навчання в 50% випадків ми можемо пояснити низькою мотивацією навчання, низькою пізнавальною активністю і деякими особистісними особливостями випробовуваних, що підтверджують дані спостережень, бесіди, аналізу продуктів діяльності. Тісний зв'язок між високими показниками інтелектуального розвитку і високою успішністю продемонстрували 50% усіх випробовуваних.

Таким чином, отримані дані підтверджують гіпотезу про те, що рівень інтелектуальної обдарованості є однією з детермінант, що забезпечують успіх шкільного навчання. Проблема виявлення та розвитку обдарованих дітей - актуальна проблема сучасної психологічної науки та практики. Відомий радянський психолог Н.С. Лейтес, концепції якого ми дотримувалися, визначаючи обдарованість як "якісне своєрідне у кожного індивіда поєднання здібностей, їх єдність, високий рівень та деяку внутрішню установку, направленість особистості, яка розвивається, виділяє 3 види обдарованості: інтелектуальну, спеціальну і потенційну ("приховану") [3,8 ст.].

У результаті нашого дослідження, здійсненого на 60 піддослідних 8-9 років, ми дійшли наступних висновків:

1. Зв'язок між творчого та інтелектуальною обдарованістю виявили 10% піддослідних.

2. Результати дослідження продемонстрували тісний зв'язок між високими показниками інтелектуальної та творчої обдарованості й успішності у навчанні.

3. Отримані результати дозволяють зробити благоприємний прогноз стосовно розвитку обдарованості у даній групі дітей.

4. Дане дослідження дає можливість припустити, що високий рівень творчої обдарованості може бути пов'язаний з високою успішністю у навчанні за раху-

нок компенсації інтелектуальних можливостей особистісними якостями (працездатністю, високою відповідальністю тощо).

5. Сучасна шкільна практика не сприяє розвитку обдарованості. Тому мають бути використані методи діагностики обдарованості та спеціальні програми роботи з обдарованими дітьми. Серед них ми надаємо перевагу програмі І.С. Волошук "Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку" [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гильбух Ю.З. Внимание одаренные дети. – М.: Знание, 1991.

2. Лейтес Н.С. Способности и одаренность. – М.: Знание, 1984.

Подано до редакції 14.11.05

3. Мелхорн Г. Гениями не рождаются. – М.: Просвещение, 1989.

4. Одаренные дети./Под ред. Бурменского Г.В., Слущкого В.Н. – М.: Прогресс, 1991.

РЕЗЮМЕ

В статье на основе концепций Н.С. Лейтеса, Х. Гарднера и Л. Торренса рассматриваются критерии интеллектуально одаренных школьников и детерминант обеспечивающих успешность развития одаренности в младшем школьном возрасте.

SUMMARY

Based on N.S.Lates' and H.Hardner's concepts the article analyses the criteria of intellectually gifted pupils and the determinants providing for success of gift development at junior school age.